

- 488 с. (Монографія).
3. *Йонас Г.* Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Йонас Г. – К. : Лібра, 2001. – 400 с. (Першоджерело).
 4. *Котарбинський Т.* Задачі праксеології / Котарбинський Т. Избранные произведения / Тадеуш Котарбинський. – М. : Издательство иностранной литературы, 1963. – 912 с. (Первоисточник).
 5. *Нарский И. С.* Тадеуш Котарбинський как философ и ученый // Котарбинський Т. Избранные произведения / Нарский И. С. – М. : Издательство иностранной литературы, 1963. – С. 5-26.
 6. *Твардовский К.* Этика наряду с теорией эволюции // Логико-философские и психологические исследования / Казимеж Твардовский. – М. : РОССПЕН, 1997. – С. 194-222. (Первоисточник).
 7. *Храмов В. О.* Наукова спадщина Т. Котарбинського. (До 100-річчя з дня народження мислення) / В. О. Храмов // Філософська думка. – 1987. – № 1. – С. 78-85.

Annotation

Levkina O. G. Ethics subsoil of prakseology of T.Kotarbin'ski. Conception of „practical realism” of the Polish philosopher T.Kotarbin'ski, which can be examined as ideological basis of prakseology is probed in the article. Outlined novelty of approach in relation to ethics максимум in the studies of Kotarbin'ski: sense and meaningfulness of moral rules as between people must be examined in historical and practical contexts.

Keywords: independent ethics, atheism, christian ethics, justice

Матюшко Б. К.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

АЛОЇЗ РІЛЬ І ВОЛОДИМИР ЛЕСЕВИЧ ПРО СПІЛЬНІСТЬ МІЖ ЕМПІРІОКРИТИЦИЗМОМ ТА ІМПРЕСІОНІЗМОМ

Стаття присвячена аналізу і спростуванню провідним представником філософії позитивізму в Україні 2-ї половини XIX – початку XX ст. Володимиром Лесевичем ототожнення німецьким неокантіанцем Алоїзом Рілем емпіріокритицизму з імпресіонізмом.

Ключові слова: емпіріокритицизм, імпресіонізм, філософія, живопис.

Донедавна малопомітне з історії позитивізму в українській думці.

Вступ. Спадщина найбільш значного представника філософії позитивізму в Україні другої половини XIX – початку XX ст., яким є Володимир Вікторович Лесевич (1837-1905), становить інтерес у багатьох відношеннях. Закономірно, що основна частина досліджень поглядів Лесевича як правило стосується проблематики, властивої історії філософії, епістемології, гносеології, тобто відповідає основним темам позитивізму. Разом з тим не можна оминати того, що становить своєрідність ідей цієї течії в українській філософській думці. Асиміляція позитивізму в Україні супроводжувалася зверненням до гуманітарних наук і духовної культури загалом, а також освіти і вирішенням актуальних питань підвищення культурного рівня широкого загалу. Це стосується практично всіх мислителів, які так чи інакше зверталися до позитивізму: Михайла Драгоманова, Івана Франка, Миколи Грота, Володимира Вернадського та багатьох інших. Доречно згадати, що “незвичні під

пером позитивіста” позитивні оцінки Середньовіччя та інтерес Лесевича до духовної культури констатуються таким визначним істориком української філософської думки, як Д. І. Чижевський [1, с. 147].

Аналіз досліджень і публікацій. Опубліковані в останні роки дослідження філософських поглядів В. Лесевича в контексті Російської імперії присвячені вищеозначеним традиційним історико-філософським питанням позитивізму. Наприклад, В. О. Бажанов згадує мислителя у зв’язку з вивченням ним заслуги англійського позитивіста у зміну орієнтуру філософії з онтології на гносеологію [2]. І. Г. Новоселов, пишучи про В. Лесевича, зауважує, що він, як і багато інших позитивістів XIX ст., перейшов від ідей основоположників цієї течії до вивчення філософії Канта, що й відкриває шлях емпіріокритицизмові [3]. О. Богдашина аналізує ідеї українського мислителя в колі історіографії позитивізму, соціології та історіософії [4; 5]. Ю. Ю. Загородній звертає увагу наукової громадськості на зацікавлення В. Лесевича Сходом, зокрема буддизмом та бурятською культурою [6]. Це означає, що з кожним новим зверненням до творчості філософа предметом зацікавлення стають саме ті її грані, які становлять своєрідність поглядів і здобутків В. Лесевича. Серед них – інтерес до буддизму і його загальнокультурного значення, розвідки у царині різноманітних гуманітарних наук. Дана стаття присвячена аналізу двох поглядів на спільність походження імпресіонізму як течії образотворчого мистецтва кінця XIX – початку XX ст. і другої історичної форми філософії позитивізму, особливо емпіріокритицизму Р. Авенаріуса. В. Лесевич, відомий як популяризатор близьких до позитивізму німецьких неокантіанців, таких як Фрідріх Альберт Ланге, Карл Герінг, Ернст Лаас, Алоїз Ріль, Фрідріх Паульсен, запозичував у них погляди, близькі до його задуму створення і удосконалення “наукової філософії”. Цей термін найчастіше вживається мислителем у другому, неокантіанському, перехідному від першого позитивізму до ідей Ріхарда Авенаріуса, Ернста Маха, Йозефа Петцольдта, Рудольфа Віллі, періоді еволюції його поглядів. Зацікавлення питанням паралельних ознак імпресіонізму та емпіріокритицизму знайшло своє відображення у статті В. Лесевича “Емпіріокритицизм та імпресіонізм”, [7] що побачила світло в 1905 р. на сторінках журналу “Русская мысль” і фактично є останньою оприлюдненою працею українського мислителя.

Метою публікації, яку ми пропонуємо науковому загалові з нагоди відзначення 175-річчя Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, є аналіз міркувань, висловлених В. Лесевичем з приводу ототожнення А. Рілем емпіріокритицизму та імпресіонізму на тій підставі, що ці дві течії культури виявилися надзвичайно близькими одна до одної, оскільки мають у своїй основі певне враження, справлене на людину наколишніми предметами і середовищем. Це видається тим більш доречним, що Михайло Драгоманов, перебуваючи у вимушеній еміграції, отримував допомогу у виданні за кордоном книг і журналів українською мовою саме від В. Лесевича, а останній став одним з критиків магістерської дисертації Драгоманова “Питання про історичне значення Римської імперії і Тацит”, захищеної 140 років тому, 1869 р. в Київському університеті святого Володимира.

Ріль і Лесевич: від підтримки до незгоди. Спроба філософського спростування.

Основна частина. А. Ріль може розглядатися як один з найважливіших попередників другого позитивізму загалом і філософських поглядів пізнього В. Лесевича зокрема. Мова йде про неокантіанське визначення питань можливостей і умов пізнання як підстави філософування, про що українським мислителем стверджується у трьох книгах: “Спроба критичного дослідження першооснов позитивної філософії”, “Листи про наукову філософію”, “Що таке наукова філософія?” які вийшли друком у Петербурзі відповідно у 1877, 1878 і 1891 роках.

Завершальне п'ятнадцятиріччя творчості В. Лесевича – це величезна перекладацька та популяризаторська робота, присвячена ознайомленню обізаного з філософськими проблемами загалу з останнім, на думку мислителя, словом філософії – емпіріокритицизмом. В одному з листів він так і скаже: “моя єдина філософська тема – емпіріокритицизм Авенаріуса” [8, с. 65].

У 1902 році виходить друком книга А. Ріля “Вступ до сучасної філософії”, за два роки з'являється її російський переклад. Німецький мислитель пише, що “у сучасній філософії існує напрямок думки, який виходить від Юма і усвідомлює своє протиріччя щодо напрямку думки, який виходить від Канта і вважає останній неправильним. Він називає себе “позитивізм”, але мав би називати себе “імпресіонізм”, оскільки єдине реальне, яке він визнає – це чуттєве враження” [9, с. 186-187]. Розвиваючи свою думку, А. Ріль вказує на філософську неспроможність емпіріокритицизму: “видана книга, яку автор назвав “Критика чистого досвіду”, але яка в дійсності піддає критиці розум і хотіла б видалити його за допомогою чистого досвіду, з'явилась в епоху, коли і в мистецтві провідну роль відігравав аналогічний напрямок, який бачив завдання мистецтва у простому відтворенні дійсності... Як неможливо відтворювати в художній передачі явищ чисті чуттєві враження, виключаючи уявлення, що вносить порядок у враження, оцінює і з'ясовує їх, прагнучи при цьому відтворити художню дію, точно так само неможливо отримати пізнання фактів, виключивши з наукового зображення їх підпорядкування єдності мислення” [9, с. 187].

З властивою йому емоційністю В. Лесевич засвідчує незгоду з такою точкою зору свого вже колишнього однодумця і проголошує свій обов'язок захистити емпіріокритицизм від критики, з якою солідаризувалися опоненти позитивізму в Російській імперії: “всякий, хто знає, що таке емпіріокритицизм і що таке імпресіонізм, ясно бачив усю брехливість цієї думки і ніхто спершу не вважав її вартою спростування; але коли книга Ріля з'явилася в російському перекладі і коли з цього приводу забелькотіли наші філософські недоріки, які досі вміли лише спотворювати або замовчувати емпіріокритицизм; а зараз заходились завзято підтримувати Ріля, мовчати означало б для прибічників емпіріокритицизму дати привід для хибного тлумачення про усунення від полеміки, на що, звісно, немає і не може бути достатньої підстави” [7, с. 382].

У ролі вступу до своєї критичної розвідки В. Лесевич обрав асирійську легенду

про старого Хідгера, який має вік не одну сотню років і щопівтисячоліття з'являється в одній і тій самій місцевості. “Щоразу він зустрічає на цьому місці не те, що було раніше: де було море, став ліс, на місці лісу постає потім місто, одначе, від місцевих мешканців завжди чує Хідгер все одну й ту саму відповідь: “так вічно йшло на цьому місці, і вічно так і піде”. “За п'ятсот років піду тією самою дорогою”, – говорить він іронічно: за аналогією з попереднім, він чекає завжди одну й ту саму незмінну відповідь” [7, с. 384].

Ця легенда слугує для мислителя вказівкою на буденне, позанаукове мислення, яке не припускає жодних змін і не може піднятися до рефлексії, узагальнення і осмислення. Тим більше, що жертвою такого підходу стає сам Хідгер: він “засвоює його прийоми і тому висловлює про мислення майбутніх поколінь те ж саме, що сам чув від інших про навколишнє середовище: “так завжди йшло на цьому місці, і вічно так і піде”. У нього немає жодних гарантій, одначе, що майбутні покоління обов'язково виправдають такий прогноз” [7, с. 384].

А. Ріль і виступає у ролі Хідгера, оскільки “зводить філософію до старих переспівів і намагається запевнити нас, що поза нескінченим варіюванням традиційних метафізичних тем немає і не може бути ніякої філософії: завжди тут так було, завжди тут так і буде” [7, с. 383]. З метою спростування цього В. Лесевич дає виклад основних понять доктрини Р. Авенаріуса: життєвий ряд і його складові, життерізниця, емпіріокритична координація, а також короткий нарис загальної історії культури, теоретико-методологічною основою якого виступає емпіріокритицизм. Різні епохи, для яких В. Лесевич зберігає дані основоположником позитивізму О. Контом назви – теологічна, метафізична, позитивна (наукова), визначаються за перевагою певних життєвих рядів і відповідних висловлювань індивідів. Зауважимо, що в третьому, емпіріокритичному періоді творчості українського мислителя, зв'язки між філософією та історією культури, зокрема мистецтва і усної народної творчості, виявляються найбільшою мірою. Досить згадати участь В. Лесевича у міжнародному соціологічному конгресі у Парижі в 1902 р., де він виступив з доповіддю про значення фольклору як матеріалу для соціологічних досліджень [8, с. 78]. Відома також стаття В. Лесевича “Фольклор і його вивчення”, видана у збірнику “Пам'яті В. Г. Белінського”, де український мислитель визначає фольклор як “сукупність висловлювань народу про навколишнє середовище” [10, с. 343] – вислів, що цілком відповідає термінології Р. Авенаріуса і його послідовників. В аналізованій публікації В. Лесевич говорить про ряд висловлювань, що мають значення пам'яток розумового розвитку людства, до початкової стадії якого “входять елементарні висловлювання первісного людства: ці зерна, з яких виростає майбутня культура – примітивні вірування, заклинання, замовляння, а також приказки, прислів'я, загадки, пісні, казки, всілякого роду передання, - взагалі, вся усна література, яка тепер охоплюється терміном “фольклор”” [7, с. 392]. Подальша еволюція призводить до того, що людство шукає і знаходить нові засоби впливу на навколишнє середовище, відмовляючись від старих як від пережитків. “Безперервність боротьби за владарювання над природою знаходить у цих змінах засобів своє яскраве вираження, а зростання успіху в боротьбі

найкраще знаменується формулюванням її останнього керівного початку – “знати, щоб передбачати, - передбачати, щоб могли” [7, с. 392-393].

В. Лесевич приходить до викладу однієї зі своїх улюблених тем, започаткованих ще за майже за півстоліття до написання досліджуваної нами праці. Мова йде про розмежування і протиставлення розуміння і знання, домислів і здобутків наукового методу. Причому під “розумінням” як тим, що віджило своє і виступає неспроможним з точки зору справжнього пізнання, мислитель має на увазі релігію і філософію, “метафізику”. “Розуміння є знання первісної епохи; у примітивних людей іншого знання і тепер немає. У наш час ми під знанням розуміємо плід вивчення відмінностей між окремими частинами навколишнього середовища, – підрахунок їх особливостей, – реєстрацію результатів порівнянь, співставлень і протиставлень, – зведення та об’єднання всіх даностей; наші предки не вимагали всього цього: для них розуміння (співвідносно – *пояснення*) полягало у зведенні того, що підлягає пізнанню, до його уявної причини, яка завжди відноситься до недоступної для спостережень царини сутностей – уособлених у теологічних системах, залишених без уособлень у системах метафізичних, – але завжди однаково “трансцендентних”” [7, с. 393]. Розвиток філософських абстрагувань завершується тим, що “тайновидіння перейшло в ясновидіння”, на перше місце виступає наука, “престиж філософії розуміння падає; думка, яка має на меті знання, раз і назавжди полишає прийоми зведення явищ до трансцендентностей, і методичне вивчення суворо зачинається у межах досвіду. Все трансцендентне знецінюється, і для нових прийомів знання стає домислом, який підлягає неминучому усуненню. В кінцевому підсумку очищений від домішок досвід є в значенні “чистого досвіду” ідеалом наукового пізнання” [7, с. 394]. В. Лесевич відповідає і на питання про відношення емпіріокритицизму до науки, чим дає зрозуміти, що, попри багатократно заявлене прагнення “усунути трансцендентне” позитивізм неминуче звертається до критикованої ним філософії. Йдеться про визнання необхідності гносеології – однієї з найбільш фундаментальних філософських наук, адже “виступаючи у значенні (курсив мій. – *Б. М.*) “філософії чистого досвіду”, емпіріокритицизм тим самим дає відповідь на це питання. “Критика чистого досвіду” має, за задумом Авенаріуса, стати теорією пізнання цієї філософії, яка повинна мати значення для розвитку науки у майбутньому, як це і висловлював сам Авенаріус у передмові до своєї праці” [7, с. 399].

Отже, аргументація А. Ріля отримує наступну оцінку: “новітній Хідгер”. Про наведені на початку нашої статті слова німецького неокантіанця про емпіріокритицизм і махізм В. Лесевич говорить, що “відчувається враження падіння в якусь темну яму. І не дивно: в короткій замітці Ріля так багато плутанини і брехні” [7, с. 400], і разом з тим вчергове демонструє протиріччя самому собі. Буквально у наступних рядках він пише, що “твердження, що емпіріокритична філософія виходить від Юма, що вона називає себе позитивізмом і займається спростуванням Канта, – все це суцільна брехня” [7, с. 400-401], забувши, що близько десяти років тому, наприклад, у статті “Еволюція філософії та філософські переживання” мали місце достатньо обгрунтовані міркування про британських емпіриків, особливо Локка і Юма як про попередників

позитивізму О. Конта і взагалі “наукової філософії” [7, с. 251]. Та й подальші рядки, так само як і ставлення українського філософа до трансцендентного говорять самі за себе.

Спроба естетичної побудови на основі емпіріокритицизму.

Мистецтвознавче спростування.

В. Лесевич визнає, що в деякому відношенні його опонент досяг успіху: “з наміром дискредитування емпіріокритицизму Ріль надумав порівняти його з чим-небудь вихопленим з цілковито чужої царини, – з чим-небудь маловідомим, з чим-небудь таким, що легко спотворюється і спотворює думку читача. Розрахунок виявився правильним і задум практичним. Ріль обрав ареною свого подвигу живопис і в ньому зупинився на напрямку, відомому пвд назвою, яка нічого не означає – “імпресіонізм” [7, с. 404]. Тим не менше, цей прийом – усього лише “ілюзія легкої розправи” з “філософією чистого досвіду”. Український мислитель звертається на наступних сторінках своєї полемічної праці до питань естетики і мистецтвознавства.

Порівнюючи філософію і живопис, В. Лесевич визначає, що перша “виробляє пристосування мислення до життя та користується цим пристосуванням для орієнтування в ньому” [7, с. 405]. Враховуючи цілком відмінні призначення і засоби, робиться висновок, що “художній процес, як видно з цього, не має нічого спільного з процесом логічним, і оцінка одного за допомогою іншого має неминуче виявитися з цієї причини цілком безплідною. Нам добре відомо разом з тим, що великі художні таланти аніскільки не передбачають високого розвитку логічних здібностей, і наявність їх у таких талантів є справою випадковості і лише її” [7, с. 405].

Недоречність критики емпіріокритицизму з боку А. Ріля через його ототожнення з імпресіонізмом В. Лесевич вбачає також і в тому, що його опонент “очевидно, гадає, що такі терміни у живописі, як “ідеалізм” та “реалізм” перебувають у відповідності з паралельними термінами у філософії; тому він вважає за можливе і для терміну “імпресіонізм” підшукати можливу відповідність” [7, с. 406]. Насправді ж “йому знову ж таки, тільки здається, що і за часом “імпресіонізм у мистецтві” відповідає “імпресіонізму у науці”, ось він і хапається за цю соломинку і чомусь береться запевняти нас, що його абсурд такою відповідністю в часі нібито підтверджується... Потрапити в калюжу більш вдало, звісно, неможливо!” [7, с. 406]. Відомо, наприклад, що згадані терміни у живописі стосуються не задуму картини, а її виконання, “коли нам кажуть, що такий-то – реаліст або ідеаліст, нам говорять про майстра, а не про мислителя” [7, с. 406].

Разом з тим В. Лесевич наголошує на тому, що художня творчість неможлива без роботи думки. Він посилається на публікацію професора Королівської академії мистецтв у Лондоні Джорджа Клоузена – “Шість лекцій з живопису, прочитаних студентам Королівської академії мистецтв у Лондоні у січні 1904 року”, в якій ідеться про те, що досягнення найвищої досконалості у виконанні задуманого твору можливе лише за умови рівноваги між прагненням висловити задум та бажанням проявити вміння [7, с. 407]. Інший мистецтвознавець – Роберт Вітт, у своїй книзі “Як оглядати

картини” стверджує, що “... стільки зловживаних термінів – реалізм, ідеалізм, класицизм, натуралізм, імпресіонізм, які і придатні хіба що для означення точок зору художників або їх тенденцій, у широкому значенні, а не у значенні ярликів для класифікації творів живопису” [7, с. 408]. Крім того, за Р. Віттом, “художник не машина, а індивід з певними смаками і симпатіями, а тому в кожного художника передбачається особиста інтерпретація природи. Ця інтерпретація і являє собою саму сутність мистецтва живопису” [7, с. 409]. В. Лесевич веде мову і про різноманітні відтінки і види реалізму, згадуючи таких митців, як Тер-Борх, Метсу, Мейсоньє, Рембрандт, Веласкес, Сарджент. Для підтвердження свого висновку про нерозуміння А. Рілем справжнього значення термінів “ідеалізм” і “реалізм” у живописі, український філософ наводить характеристики картин Миколи Ге “Таємна вечеря”, Карла Брюллова “Останній день Помпеї”, а також циклу з 80 малюнків на батальну тематику Франсиско Гойї. Перші з названих творів здійснюють типовий ідеалістичний задум, останні ж, зображуючи жахіття війни без прикрас, дають В. Лесевичу можливість стверджувати, що “Гойя був мислитель і мислитель непересічний; зрозуміло, що його інтерпретація навколишнього середовища ширяла над інтерпретацією інших, “як летить орел над іншими, що високо літають”, і його задуми здійснювались подібно до вершин у гірському кряжі” [7, с. 412].

У той самий час існування імпресіонізму як окремого напрямку живопису В. Лесевич не визнає, з’ясовуючи натомість характер школи імпресіонізму як реально існуючої на той час. Варто зауважити, що філософ посилається на книгу одного з представників цієї течії – Каміля Моклера “Імпресіонізм, його історія, естетика і майстри”: “критика може приймати імпресіонізм подвійно: або в розумінні спеціальної техніки, яка дійсно відрізняє імпресіонізм від інших “незалежних” напрямків, або в розумінні опозиції до академічного ідеалу, який являє собою вкрай різноманітні форми” [7, с. 415].

Підсумовуючи систематичний виклад ідей емпіріокритицизму в контексті загальної схеми історії думки і розкривши зміст терміну “імпресіонізм”, В. Лесевич не тільки говорить про недоречність порівняння цих двох течій, а й наводить думку Й. Петцольдта, згідно з якою прирівнювання їх одне до одної А. Рілем може мати місце, “якщо ми при цьому будемо мислити не двопротяжність живописця, а трипротяжність анатома, фізика й хіміка” [7, с. 416], причому “якщо” вжите, звісна річ, тільки іронічно.

Висновки

Проведене дослідження аналізу і спростування В. Лесевичем ототожнення А. Рілем емпіріокритицизму з імпресіонізмом відкриває кілька положень, які можуть уточнити відомі особливості історії культури кінця XIX – початку XX ст.

Так, підставою аналізованої думки німецького неокантіанця є ніщо інше, як ствердження вирішальної ролі суб’єкта у появі другої історичної форми позитивізму – емпіріокритицизму у філософії та імпресіонізму як течії образотворчого мистецтва.

Даний випадок, представлений у книзі А. Ріля “Вступ до сучасної філософії”, а також вихід її російського перекладу, стали для В. Лесевича ще однією нагодою для полеміки з критиками позитивізму і одночасно популяризації останніх його ідей.

Спроба українського мислителя знівелювати метафізичний, у своїх основах тотожний традиційному філософському, характер емпіріокритицизму, не може вважатися цілком вдалою.

Це проявилось не лише у неодноразових прикладах суперечливих висловлювань В. Лесевича про роль представників “віджилої” філософії у оформленні емпіріокритицизму, а й у тому, що він не сприймає теоретично можливої спільної ідейної основи емпіріокритицизму та імпресіонізму.

Провідний представник філософії позитивізму в Україні 2-ї половини ХІХ – початку ХХ ст. у своїй по суті останній публікації засвідчує значний інтерес до історико-культурної, зокрема мистецької, проблематики.

Вищесказане дає підстави визначити, що значні перспективи мають подальші дослідження здобутків і знахідок В. Лесевич у царині фольклору, естетики, етики, педагогіки та інших гуманітарних наук.

Література:

1. *Чижевський Д.* Філософія на Україні: спроба історіографії / Дмитро Чижевський. – Прага : Сіяч, 1922. – 220 с.
2. *Бажанов В. А.* Восприятие социально-философских идей Дж. Милля в России начала ХХ века [Электронный ресурс] / В. А. Бажанов // Режим доступа: <http://staff.ulsu.ru/bazhanov/english/Mill07.pdf>.
3. *Новоселов И. Г.* Эмпириокритицизм на кафедре философии историко-филологического факультета Московского университета в начале ХХ века: Вестник Московского университета. Серия 7. Философия. № 1. – М. : МГУ, 2004 [Электронный ресурс] / И. Г. Новоселов // Режим доступа: www.philos.nsu.ru/vestnik/philis/art/2004/novos.empt.htm.
4. *Богдашина О.* Нові підходи до розуміння суспільних законів та закономірностей в історичній науці другої половини ХІХ – початку ХХ ст. в Україні [Електронний ресурс] / Олена Богдашина // Режим доступу: www.history.org.ua/JournALL/graft/19/1.pdf.
5. *Богдашина О.* Проблема цивілізації в історичній науці в Україні [Електронний ресурс] / Олена Богдашина // Режим доступу: www.history.org.ua/JournALL/graf/18.2/pdf.
6. *Завгородній Ю. Ю.* Володимир Лесевич і його зацікавлення Сходом: Наукові записки НаУКМА [Електронна бібліотека] / Юрій Завгородній // Режим доступу: www.library/ukma.kiev/ua/e-lib/NZ/NZ89.../09_zavhorodniy_yuyu.pdf.
7. *Лесевич В. В.* Собрание сочинений / В. В. Лесевич. – М. : Книгоиздательство писателей, 1915. – 663 с.
8. *Ганейзер Е. В. В.* Лесевич в письмах и воспоминаниях / Е. Ганейзер // Голос минувшого. – 1914, № 8. – С. 44-96.
9. *Риль А.* Введение в современную философию / А. Риль, пер. с нем. С. Штейнберга. – СПб. : Тип. т-ва “Общественная польза”, 1904. – 4, 196 с.
10. *Лесевич В. В.* Фольклор и его изучение / В. В. Лесевич // Памяти В. Г. Белинского. – М., 1899. – XLVII, 586 с. – С. 343-349.

Annotation

Matyushko B. Alois Riehl and Volodymyr Lesevych about common ideas in empiriocriticism and impressionism. This article represent analysis and refutation of german neo-Kantianist's Alois Riehl's identification of empiriocriticism and impressionism by main representative of positivistic philosophy in Ukraine in 2th half of XIX – beginning of XX century Volodymyr Lesevych.

Key words: *empiriocriticism, impressionism, philosophy, painting.*